

Проф. др ДУШАН ИЧЕВИЋ

ЈУГОСЛАВИЈА: ИЗБОР ИЛИ НАМЕТ

"Задата тема" о Југославији на размеђу епоха потакла ме је да најприје постављам питања, па да онда трагам за одговором је ли она избор или намет.

Шта означава размеђе епоха?

Је ли улазак у 21. вијек довољан да отвори нову епоху?

Може ли се банална свакодневица и "лоша бесконачност" прекидати новим календарским датумом?

Хоће ли људи, народи и државе одједном преокренути своје понашање на добробит свих? Или ће највеће потресе бар за почетак, изазвати у компјутерској слагалици?

Хоће ли нови миленијум отпочети каквим "Великим праском" као физички удар, или блесак просвјетљења човјечанства? Је ли на помолу испуњење апокалиптичних визија, или долазак новог Спаситеља?

Носи ли нови стари свјетски поредак потпуну доминацију САД као *Rex Americana*, у замјену за *Rex Britannicu*? Хоће ли доносити благостање свима, или се устројава да наставља поробљавање људи и народа? Хоће ли све незнано нестајати у Бермудском троуглу САД, Њемачке и Јапана, или је свијет мултиполаран, са успоном најмногљудније земље на свијету Кином, постепеним опоравком клонуле Русије, која усто располаже и нуклеарним оружјем, отпором потлачених народа?

Води ли глобализација свијета, нарочито економије, тржишта, радне снаге, наднационалне интеграције, трансационализација итд. општем напретку, или новом израбљивању људи и народа?

Има ли право Семјуел Хатингтон са најавом – и на искуствима националних, вјерских и грађанских ратова у Југославији – о судару

цивилизација по религијским припадностима и круговима, са навалом вјерског фундаментализма, или је већ наступио Фукујамин крај историје?

Који су нови мегатрендови у свијету: успон поретка моћи и интереса, неолиберализам, мултилатерализам, приватизација, глобализација, колективна међународна безбједност, свеопшта информатизација, или напореда с њима уносна трговина оружјем, упркос нестанку блокова, за "мале, прљаве локалне ратове"; међународни криминал, са прањем новца; тероризам, дрога, која је све исплативија; свеопште осиромашење неразвијених земаља (више од милијарду становника преживљава са приходом од једног долара на дан, 80 милиона годишње умире од глади, дугови земаља које не могу да их врате износе преко 1.300 милијарди долара)?

Је ли врста New Age у техничком универзуму, који ослобађа човјекове творачке снаге, али и зависно од употребе заводи робо(т)власничко друштво потпуне човјекове постварености? (Можда нема бриге за Југославију, пошто је и у оном "великом издању" била, како су тврдили зналци, "у технолошкој праисторији", каснила 100 година за најразвијеним земаљама, или бар три технолошка круга, са још већим заостацима у вријеме одвојености од свијета).

Је ли Индивидуализација замјена за Колективизацију, Интернетизација за Интернационализацију, Мондијализација за Национализацију, или је Национализам у одорама јахача Апокалипсе моћна сила и у 21. вијеку?

Јесу ли сувисле тврдње да је мултикултурализам немогућ, вишенационалност погубна за свако друштво, а национална држава на чистом етносу "природно стање" савременог свијета?

Дјелују ли природне ентропијске силе на људско друштво, поготову оно које је затворено, у смјеру бесциљног хаоса и губитка?

Хоће ли Југославија у новом старом свјетском поретку остати само привредни привјесак моћних транснационалних корпорација и прирепак водећих свјетских сила, које ће бити само партија на Балкану, или ће смоћи снаге за самообнову?

Како ће, хоће ли Југославија опстајати у садејству унутрашњих сила које је руше, и окружења које је затвара у сопствену биједу? Одишта, како може у економским блокадама и санкцијама Међународне заједнице које се пооштравају, као затворени систем, трошећи само оно чега, све мање, има, са прекидом дотока капитала, информација, комуникација из спољњег свијета, иоле нормално живјети?

Може ли се Југославија икако, поготову модерно развијати према наступајућем друштву знања/за знање ако има и до 60% неписмених и полуписмених житеља, који су усто и послушна гласачка машина аутократске, апсолутистичке и аутистичке врховне власти, замамљене мас-медиијима и залуђене мас-политичарима?

*Каква Југославија је могућа са рајом до исцрепљења
на Косову?*

Је ли довршен процес рушења Југославије, или се наставља примјеном права на самоопредјелење и отцјепљење, односно стварањем независних држава националних мањина, односно народности, и могућим разлазом Србије и Црне Горе?

Јесу ли све више оправдане примједбе – и оне теоријске, начелне, системске (велике разлике у броју становништва, величини територије, економској развијености, "повластице" мање државе чланице итд.), и поготову оне упућене практичном функционисању, – о опстанку двојне федерације?

Какву сврху, коначно, има научна расправа о држави која је практично постала неприкосновени посјед једне особе са неуставно присвојеним овлашћењима да о свему одлучује? Зар не би и у савршеном скројеној савезној држави аутократска власт једне особе потрла сваки демократски процес?

Зашто би грађани и Србије и Црне Горе трпјели над-власт која им само наноси штету и која их упропашћује? Држи ли их заједно пропадање? Шта одржава Југославију: воља владајућих партија, или невоља народа који се боји да не буде још горе?

Можда је вријеме да се поново пресаберу све околности и могућности заједничке државе, па на нови начин, референдумском вољом грађана и Србије и Црне Горе, на јасном програму, договори како се заиста може у заједничком интересу остваривати демократска федерација у којој су и грађани и републике чланице стварно равноправни. Југославија би тако била потврђена као добровољни избор, а престала да буде намет.

Шта је Југославија на размеђу епоха?

Југославија је дјело историјских околности и жеље југословенских народа да живе заједно. Распадом три велике свјетске империје: Османске, Аустро-Угарске и царске Русије у Европи, посебно на Балкану, настају нове државе. У исходу Првог свјетског рата, на праву на самоопредјелење, створена је прва заједничка држава Јужних Словена. Одлукама великих сила, на израженој вољи југословенских народа, призната је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, названа Версајска Југославија. Од свог настанка, Југославија је искушавана у могућностима демократског развоја и опстанка. Примјењена је формула "троименог народа" у јединственој централизованом држави, а одбачена свака могућност федеративног система.

Од Краљевства, односно Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као уставне, парламентарне и наследне монархије, уређене Видовданским уставом из 1921. године; унитарне Југославије заведене октроисаним уставом и диктатуром краља Александра Карађорђевића 1929. године, преуређеном оснивањем Бановине Хрватске 1939. године са наговјештајем федерализације, разбијене у Другом свјетском рату проглашењем независних националних држава под окриљем страних окупатора; федеративне у облику Демократске Федеративне Југославије; Федеративне Народне Републике Југославије и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у једном раздобљу федеративно-конфедеративне, до Савезне Републике Југославије 1992. године као двојне федерације – заједничка држава је испробала скоро све врсте државног уређења.

Колико је Југославија у настајању, развоју и преобликовању одиста била слободан избор, а колико је наметнута грађанима и народима који у њој живе?

Опречна мишљења о добровољној или изнуђеној заједници трају све вријеме опстојања Југославије. За тему којом се бавим значајно је новије порицање Југославије.

У оптицају су свакаке грдње на Југославију. Она се отписује као гробар српског народа, рушитељ српске државе, поништитељ црногорске независности. Подсјећа се на изјаве Јована Дучића из 1942. године да је Југославија трајала још четврт вијека да више не би било ни монархије, ни династије, ни православља, ни државе, ни српства, ни Београда.¹ Југословенска идеја и политика, и Југославија као држава, по др Василију Крестићу, постале су подесан инструмент за расрбљивање, разорно су дјеловале на духовно јединство српског народа.² Прва југословенска држава имале је превасходни циљ да неутралише српски фактор, а југословенска идеологија која хоће данас да заживи, записано 1993. године, веома је погубна за Србе, пошто онемогућава стварање српске државе.³ Врхунац одбијања сваке Југославије је у тврдњи да је она препрека остваривања не само српских националних интереса него и сваког циља српског народа. Српски национални интерес је опречан постојању Југославије, пошто она доприноси трошењу српског народа (из њега су настали Македонци, Муслимани и на особен начин Црногорци) и гашењу, затирању српског имена.⁴

¹ Уп. Јован Дучић, *Верујем у Божа и у Српство*, Перун, Подгорица 1992, стр. 167.

² Уп. Василије Ђ. Крестић, *Из историје Срба и српско-хрватских односа*, БИГЗ, Београд 1994, стр. 309.

³ Уп. Славенко Терзић, *Глас Зете*, 3, 1995, стр. 10.

⁴ Уп. Боривој Рацуо, *Чему више Југославија*, друго издање, "Персит, Београд, 1996, стр. 22, 25, 30.

Може бити оправдано гунђање на Југославију само ако се она поистовјети са интересима српског народа. Сви народи који су стварали и обнављали Југославију тежили су да испуне своје интересе, и истовремено заједно обезбјеђују свој опстанак и развој. Југославија је настала и због потребе Срба да буду у једној држави. Они су претежно наметали и начин уједињења и државно уређење.

Је ли југословенска идеја, како тврди др Стојан Протић, прихваћена из изнудице, а не из убјеђења; је ли Југославија била принудна творевина?⁵

Ко је, зашто је и како је стварао прву Југославију?

У студији "Југословенство и југословенска нација" опсежније сам разматрао како је настајала и развијала се југословенска идеја, која је тежила стварању заједничке државе Јужних Словена.⁶

Најумнији људи свих јужнословенских народа, научници, списатељи, мислиоци, државници, владари, политичари – стремили су јединству Јужних Словена. Сви национални покрети и програми су истовремено били усмјерени и на национално ослобођење и независност, и на уједињење у заједничку државу. Има довољно свједочанстава да су управо Срби и Црногорци велики поборници југословенске идеје, зближавања и удруживања југословенских народа. Баш су Србија и Црна Гора највише допринијеле да се оснује прва, обнови друга и настави трећа Југославија.⁷

⁵ Уп. Протић Ст. Милан, *Ушон и њад српске идеје*, САНУ и Балканолошки институт, Београд 1994, стр. 141.

⁶ Уп. Душан Ичевић, *Југословенство и југословенска нација*, Научна књига, Београд, 1989.

⁷ Исто, стр. 21–24. У својој "Историји" (написаној 1768. године) Јован Рајић препоручује Србима да се културно изједначе са својом западном браћом, пошто ће се јужнословенско биће поуздано уздићи само на културном изједначавању и зближавању источног и западног дијела Јужних Словена. Гарашанин је своје "Начертаније" објашњавао да му је циљ стварање федеративне југословенске државе, мада је записао да Србија жели "... себи приљубити све народе српске који је окружавају", и да се и Далмација и Хрватска тешње скопчају са Србијом и Босном" (Уп. Илија Гарашанин, *Начертаније*, За бољу Србију, том I, НИП Погледи, Крагујевац 1993, стр. 10, 19). Угледни српски научници су непосредно припомагали стварању прве заједничке државе, нарочито Јован Цвијић, који је сматрао да су Срби и Хрвати један народ, али је и Словенце обухватао истом идејом о националном јединству, који су, Словенци, испољавали своју несаломљиву вољу да са Србима и Хрватима образују независну државу (Уп. Јован Цвијић, *Из друштвених наука*, Вук Караџић, Београд 1965, стр. 173. Слободан Јовановић спомиње југословенство Гарашанина, Кнеза Михаила и Краља Петра (Уп. Слободан Јовановић, *Југословенство у прошлости и будућности*, Јако српство – јака Југославија", Научна књига, Београд 1991, стр. 45).

Угледни историчари, др Бранко Петрановић и др Момчило Зечевић су у својим списима, посебно у студији "Агонија две Југославије", утврдили разлоге и субјекте настајања Југославије. Они тврде да је уједињење у суштини било дјело народа Србије и Црне Горе, прије свега Србије, којима су се придружили Југословенски одбор, Народно вијеће СХС и дио добровољаца из Хрватске и Словеније. Србија има првенство у процесу борбе за стварање југословенске државе, што су признали и хрватски и словеначки представници: по жртвама, улози у дефинисању ратних циљева и југословенског програма, државној традицији, везама са савезницима, сјајним воним успјесима у рату, међународном угледу србијанских државника, нарочито Николе Пашића. Потврђују да се велики број историчара слаже да се уједињење у конкретной историјској ситуацији рата и 1918. године могло остварити само у "процесу пијемонтизације".⁸

Је ли заиста Југославија створена вољом или невољом: вољом њених народа, или невољом историјских сила, које су изнудиле одређење југословенских народа и њихових вођстава да се уједине у исходу великог свјетског рата 1918. године?

Званично није извршен референдум да би се сазнала воља народа и тако испунило право на самоопредељење и уједињење. Већина грађана свих југословенских покрајина тежила је и подржавала стварање заједничке државе. Довољно је историјских чињеница да се може закључити да она никоме није силом наметнута, него је у историјском размеђу била права могућност и будућност. Без Југославије би њени поједини народи били или потрти или територијално присаједињени другим државама, или би територијално и егзистенцијално били закинути. Живот у Југославији је искоришћен да се постепено припреми и приреди отцепљење и проглашење независних националних држава (Словенија, Хрватска, Македонија).

Црногорски владике и владари заступали су потребу јужнословенског Уједињења. Петар I Петровић наговарао је руског министра спољних послова да се створи Славено-српско царство, које би сачињавале Црна Гора са припојеном Боком Которском, Дубровником, Далмацијом и Херцеговином, бар за почетак. Његош је познат по свом југословенском заносу. Књаз Никола је пјевао у "Новој звијезди", 1. фебруара 1898. године, "За одбрану Југославије, и за братску заједницу, брат је брату вазда дужан, да га пази ко зјеницу". Уздизао је братство, слогу, заједницу Срба, Хрвата и Словенаца, позивао их да сложено, загрљени чврсто стану на браник за народност и јединство, против душмана за одбрану. У обраћању Југословенима 7. 10. 1918. године подсећа да је крајем јула 1914. године, када је објавио рат Аустрији, узвикнуо: "Тржем мач за уједињење Југословена". Сада види Југославију једру, ослобођену. Са највећим заносом, радошћу и одушевљењем жели, као и читав народ у Црној Гори, да Црна Гора часно уђе у југословенску заједницу, како је часно за њу ратовала и страдала (Уп. Краљ Никола, *Изабрана дјела*, Обод, Цетиње 1997, стр. 975, 466–457).

⁸ Уп. Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *Агонија две Југославије*, Београд, 1991, стр. 22–23.

За стварање заједничке државе свакако је била Србија, која је својим програмима, нпр. Нишком декларацијом из децембра 1914. године, "борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће, Срба, Хрвата и Словенаца", и војним побједама највише учинила да се изврши уједињење. Црна Гора је најприје уједињена са Србијом, мада је начин присаједињења и потирања црногорске индивидуалности изазвао Божићну побуну, која је силом угушена. У Прогласу Црногорцима на Бадњи дан 24.12.1918. године (по старом календару) краљ Никола I Петровић каже да је жеља сваког Црногорца да ступи у јединство југословенско на равној нози са Србијом, никако друкчије.⁹

Према М. Екмечићу, католичка већина у Хрватској и Словенији определијелила се за Југославију у условима кад нико није бранио опстанак хабзбуршке монархије. Посљедњи земаљски поглавар Босне и Херцеговине генерал Саркотић записао је у свом ратном дневнику да је у августу 1918. године 100% Далмације било за југословенско уједињење под династијом Карађорђевића, а у Хрватској, Славонији и Босни и Херцеговини 60%. Чак ако се и одбије српско становништво у њима које је потпуно било за уједињење, већина хрватског народа је одобравала уједињење. Словеначки декларацијски покрет такође је био за уједињење. Амерички емисари који су боравили тада на подручјима Југославије стекли су утисак да је отпор југословенској држави код Словенаца био израженији у вођству, него у народу.¹⁰

Сабор Хрватске је вјероватно изражавао расположење хрватског народа када је у свечаној и еуфоричној атмосфери одлучио 29. listopada 1918. године да се краљевина Хрватска, Славонија и Далмација отцијепе од Аустро-Угарске и да "према модерном начелу народности, а на темељу народног јединства Словенаца, Хрвата и Срба на цијелом етнографском подручју тога народа, без обзира на територијалне и државе границе у којима народ Словенаца, Хрвата и Срба данас живи."¹¹ Сабор је Народном вијећу Словенаца, Хрвата и Срба признао сву врховну власт, а Народно вијеће СХС је донијело одлуку о уједињењу са Србијом и Црном Гором и стварању заједничке државе.

Краљевство/Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца створена је прводецембарским актом када је регент Александар прихватио изјаву представника Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба.

⁹ Уп. Краљ Никола, исто, стр. 469.

¹⁰ Уп. Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918. године*, 2, Просвета, Београд 1989, стр. 829–832.

¹¹ Уп. Фердо Чулиновић, *Југославија између два рата*, I, Издавачки завод ЈАЗУ, Загреб 1961, стр. 69–70. Опште одушевљење Сабора да се Хрватска одвоји од Аустро-Угарске и створи своју независну државу приказано је усклицима усхићења, пјесмом "Лијепа наша домовина", "Живица Хрватска", а уз буран плесак и поклике поздрављено је ступање у државу Словенаца, Хрвата и Срба.

Наведене чињенице оповргавају покушаје да се докаже како Југославија није створена на основу масовног расположења народа или већине становништва на референдумској одлуци,¹² или да је југословенство захватило само танак слој интелигенције, док се у дубљим народним слојевима није осјећао његов утицај. Наравно, не би било умјесно домишљати какво би расположење грађана било у којем југословенском народу на замишљеном референдуму, али је вјероватно да би се у тадашњим околностима већина одлучила за заједнички живот са сродним народима у независној и сувереној држави, која штити од спољних опасности и даје изгледе за бржи економски развој. Југославији је истовремено била намијењена улога бране према германском експанзионизму, потом "санитарног кордона" против Совјетског Савеза.

Југославија је у Другом свјетском рату уништена и окупирана од стране сила Осовине, па обновљена антифашистичком народно-ослободилачком борбом свих југословенских народа.

Њемачка и Италија су подијелиле Југославију по окупационим зонама, док су Мађарска и Бугарска припојиле одређене територије. Проглашене су Независна Држава Хрватска, под стварном њемачком влашћу, и Велика Албанија, којој су припали Косово и Метохија и дјелови западне Македоније, под италијанским протекторатом. Србија је била под директном управом њемачког војног заповједника, Словенија је подијељена између Њемачке и Италије, Македонија је припала Бугарској. На Петровдан, 12. јула 1941. године, проглашена је независна Црна Гора под италијанском управом, али је масовни Тринаестојулски устанак црногорског народа, први такав организован у поробљеној Европи, то поништио.

На Другом засједању Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ) у Јајцу, 29. новембра 1943. године, одлучено је на основу права на самоопредјељење до отцјељења и добровољно уједињење, да се Југославија изграђује и да ће се изградити на федеративном принципу, "који ће обезбедити пуну равноправност Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и Црногораца, односно народа Србије, Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине".

Националним мањинама ће се обезбиједити сва национална права, али није донесена никаква одлука о аутономним покрајинама. На засједању су учествовали изабрани делегати свих народа Југославије, осим Македонаца који нијесу стигли због ратних прилика. Србију су представљали делегати из војних јединица, а на засједању су са 54% преовлађивали делегати српског поријекла.

¹² Уп. Иво Банац, *Национално питање у Југославији*, Глобус, Загреб 1988, стр. 138.

На изборима за Уставотворну скупштину крајем 1945. листа Народног фронта (комунисти и њихови симпатизери) добила је 90% гласова. Уставотворна скупштина је 29. новембра 1945. године укинула монархију, прогласила ФНРЈ као савезну народну државу републиканског облика, заједницу равноправних народа, који су слободно изразили вољу да остану уједињени у Југославији. Формално федеративна Југославија је у једнопартијском систему са монополом КПЈ фактички била централизована држава са премоћи партијског врха и Јосипа Броза.

Срушена, закратко, у Другом свјетском рату од спољних сила, Југославија је након педесет година, изгледа трајно срушена у ратовима од унутрашњих сила.

Ко је, како је и зашто је рушио Југославију?

У студији "Конфедерација (Нација, федерација, конфедерација...)"¹³ потпуније сам истраживао како је срушена СФР Југославија. Основни закључак је да су *национални империјуми*, који примењују сва средства да створе независне националне државе на етнички чистом простору, практично разбили Југославију. Понуђени модели о преуређењу Југославије (асиметрична федерација, конфедерација, савез суверених држава, модерна федерација...) апсолутизовали су нацију као јединог посједника суверености. Национални врховни и националне партије¹⁴ присвојили су себи право да одлучују и пресуђују о новом устројству Југославије и о политичком систему нових држава. Националне вође су, подржане од националних маса, били самовласни да преговорима, или ратом, извојују независне националне државе на територијама које настајују припадници нације, одвајкада, у сеобама, или сада. Међународна заједница се уплела у југословенски сукоб са рјешењима која су припомогла рушењу Југославије.

У исходима националних сукоба, референдума, ратовима и одлукама републичких скупштина, настала је потпуно нова национална–државна карта на тлу Југославије. Право на самоопредељење којим је

¹³ Уп. Душан Ичевић, *Конфедерација (Нација, федерација, конфедерација)*, Ободско слово, Ријека Црнојевића 1996. Наслов књиге је конструкција која означава могућност сваковрсног комбиновања и именовања заједничке државе као КонФедерације.

¹⁴ Национални врховници су заправо умјесто покушаја да се у плуралистичком вишепартијском систему у настајању отпочну демократски процеси, употребили нацију и национализам као покрет и средство за одржавање власти. Поставка да је национализам наставак социјализма у ствари занемарује манипулацију коју су нациократије извеле да би након рушења социјализма опстале у врховној власти.

створена прва Југославија употребљено је као отцјељење да се разбије друга Југославија. Нације које су тек у оквиру Југославије добиле потпуни политичко–државни субјективитет искористиле су прилику да свим средствима извојују независност. (Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија). Новонастале државе су добиле међународно признање и фактички именоване у националне државе. Само је Босна и Херцеговина са три национална субјективитета (Муслимани–Бошњаци, Срби и Хрвати) и два ентитета (Бошњачко–хрватска Федерација и Република Српска) званично задржала вишенационални статус. Србија и Црна Гора су истрајале на федерацији и одржању Југославије, пошто су једине прије стварања прве Југославије биле међународно признате, са тежњом да обезбиједе континуитет Југославије, те да не морају поново тражити међународно признање и да буду наследице СФР Југославије.

На принципу "Сви Срби у једној држави"¹⁵ вођена је политика одржавања милом или силом Југославије, "ко у њој жели да живи", пошто су Срби настањивали њене значајне дјелове. Пошто Словенија због своје претежне националне хомогености није била нарочито занимљива за обједињавање свих Срба, прва је "пуштена" да оде из Југославије. Оперетски рат који је претходно вођен на тлу Словеније, ради наводне заштите југословенских граница, када је на "излетничке" припаднике ЈНА спремно одговорило 30 хиљада наоружаних припадника територијалне одбране Словеније и убијало недужне младе војнике, – омогућио је Словенији да испуни своје тежње, које тињају још од кнежевине Карантанских Словена из XI вијека, да прогласи своју независну националну државу. Јединице ЈНА су се повукле из Словеније и распоредиле на територије које су биле битне за обезбјеђење српског народа у Хрватској и у Босни и Херцеговини. ЈНА се практично претворила у оружану силу која штити српске интересе.¹⁶

¹⁵ Слободан Милошевић је на сједници Предсједништва СФРЈ, јануара 1991. године, изјавио: "Српски народ ће живети у једној држави" (Према, Политика, 16. јануара 1991).

¹⁶ Приговара се Југословенској народној армији што се сврстала уз једну политичко–националну опцију, унитарну, очување самог једног дијела заједничке државе, што није била способна да очува заједничку државу или бар спријечи грађански рат (Уп. Иван Веселиновић, *Разбијање Југославије и уложа Југословенске народне армије*, Стварање и разарање Југославије, зборник радова, друго издање, Друштво за истину, Београд 1996, стр. 298–299). Ратом у Хрватској (посебно у Вуковару и Дубровнику) коначно се распада ЈНА по националној основи и своди на српско–црногорску војску, изједначају се погледима САНУ, гдје је смишљен и рођен српски националистички програм, што је и почетак рата за Велику Србију. У Босни се "Федерална Армија ставља на страну српских шовиниста". Аутор утврђује: "СФРЈ је војно поражена изнутра. ЈНА је разбила саму себе" (Уп. Илија Радаковић, *Бесмислени рат, стварање и разбијање Југославије*, исто, стр. 190–191).

Црна Гора се приклонила Србији у одбрани Југославије. Она је имала прилику да много више допринесе мирном и споразумном рјешавању југословенске кризе, пошто није имала територијалних претензија ни према коме, али је након "антибирокуратске револуције" црногорско руководство било сувише везано за Слободана Милошевића, који је узурпирао сву власт преговарача у име Југославије и свих Срба. На Међународној конференцији у Хагу, октобра 1991. године, предсједник Црне Горе мр Момир Булатовић је потписао документ о распаду Југославије на независне државе, по коме је и Црна Гора добијала самосталност, са намјером да свако одлучује хоће ли у какве савезе ступати с другим државама. Под великим притиском Слободана Милошевића и српске јавности, проглашен за "издајника Српства", Булатовић се "предомислио" и повукао свој потпис. Тако је одбрањена "крња" Југославија и зачета двојна федерација.

Створена је Савезна Република Југославија, за коју су се грађани Црне Горе определијели референдумом, а Србија одлуком Народне скупштине. Савезно вијеће Скупштине СФР Југославије је усвојило и прогласило Устав СР Југославије.

Заједничка држава Србије и Црне Горе од самог почетка се налази у великим искушењима. Чести су спорови око права и надлежности савезне државе и република чланица, обострано се приговара на предузимање мјера које повређују равноправност република. Федерални органи су у процијепу својих уставних овлашћења и понашања република чланица.

Праве тешкоће у функционисању двојне федерације, међутим, чини лични режим апсолутистичке власти Слободана Милошевића. Својом политиком непрекидног изазивања криза и супротстављања мишљењима и одлукама Међународне заједнице допринио је да је СР Југославија изопштена из свијета, подвргнута међународним санкцијама и економској блокади, које истрошену и осиромашену југословенску привреду држе затворену, срозавају животни стандард становништва до границе егзистенцијалне подношљивости, сиромаштва и глади, препречавају сваку модерну производњу и комуникацију са свијетом. Самовоља Слободана Милошевића потиरे сваку могућност да органи Федерације самостално одлучују. Устав Републике Србије, донесен прије стварања СР Југославије, по коме је Србија увелико независна држава, није још усклађен са Савезним уставом. Док је био предсједник Републике Србије практично је одлучивао о свим пословима СР Југославије. Доводио је и смјењивао преко своје партије, послушника и подобних коалиција, себи поћудне и подобне предсједнике Југославије, Савезне владе, Србије, водио унутрашњу и спољну политику Југославије, лажирао изборе у Србији, покушао да по свом укусу издејствује исход предсједничких и парламентарних избора у Црној Гори, са задршком признаје легитимне представнике Црне Горе. Са-

дашњу функцију Предсједника СР Југославије, по којој према Уставу има углавном репрезентативне и протоколарне надлежности,¹⁷ користи за потпуну надмоћ над свим органима у Федерацији. Својим понашањем наводи на разлаз Црне Горе од Србије.

Распад Југославије се наставља. У новије вријеме и националне мањине прибављају себи право на самоопредјељење до отцјепљења. Албанска народност на Косову и Метохији доказује да има сва права као и нације у Југославији на своју државу. До теоријског и свепримјенљивог принципа уздигнуто је схватање да за националне колективитете, који су обимнији и живе на већим територијалним цјелинама, а представљају већину становништва на њима и територијално се наслањају на своје матице, каква је албанска народност у Југославији на Косову и Метохији, "најкомплексније важи принцип самоопредјељења народа".¹⁸ Право албанске народности на своју државу покушава да се изводи и из докумената Уједињених нација. Садржина и субјекти самоопредјељења у ставовима Уједињених нација дословно се примјењују на Албанце у Југославији, који су "народ а не национална мањина." Они могу остварити самоопредјељење у више форми: кроз државно уједињење свих албанских територија на којима Албанци чине већину; државним уједињењима са свим Албанцима из бивше Југославије; стварањем суверене Републике Косово; признавањем државотворног карактера Албанцима у Македонији и одговарајућих аутономија Албанцима у Србији и у Црној Гори. Сви припадници одређеног народа, а не само они који су конституисали своје државе, имају право на самоопредјељење.

Позивајући се на начела Уједињених нација да се оне неprotиве ниједној промјени граница уколико се оствари мирним путем и договором, тумачи се у своју корист да Уједињене нације бране државну цјеловитост само оних држава "које делују у складу с принципима о једнаким правима на самоопредјељење" и које "имају владе које заступају сваког и све грађане државе"¹⁹. Пошто Албанци на Косову не

¹⁷ Према Уставу СР Југославије Предсједник Републике представља Југославију, указом проглашава савезне законе, предлаже Савезној скупштини кандидата за предсједника Савезне владе, предлаже Савезној скупштини кандидате за судије савезних судова, гувернера Народне банке Југославије, расписује изборе за Савезну скупштину, поставља и опозива указом амбасадоре, прима стране дипломате, додјељује одликовања и признања, даје помиловања (члан 96).

¹⁸ Хајрудин Хоџа, *Генеза Аутономне Покрајине Косова и Метохије на основу принципа самоопредјељења народа*, Карактер и функције федерације, Институт за политичке студије Високе школе политичких наука, Београд 1968. године, стр. 122–123.

¹⁹ Уп. Фехми Агани, *Нација, национална мањина и самоопредјељење*, *Сукоб или дијалог*, зборник радова, Отворени универзитет Европски грађански центар за решавање конфликта, Суботица 1994, стр. 197–206.

признају државу Србију ни Југославију, а српска власт је колонизовала и окупирала Косово, врши насиље, етничко чишћење и геноцид над Албанцима,²⁰ они су принуђени да стварају паралелну власт, да бирају своју скупштину и Владу, председника Републике, да мирно демонстрирају или да, коначно, створе Ослободилачку војску Косова, којом заокружују своју државност и добијају силу која ће им обезбиједити фактичко отцјепљење.

За албанску народност на Косову и Метохији трага се за одговарајућим рјешењима која ће им обезбиједити пуна грађанска и национална права. Захтјев Албанаца за независном државом супротан је ставу Међународне заједнице о непромјенљивости граница у Европи. Албанци никако нијесу задовољни садашњим статусом. Преговори, односно понуде за споразум крећу се од културне и политичке аутономије, враћања на права према Уставу СФР Југославије из 1974. године, широке аутономије каква је Планом Z-4 била понуђена Србима у Хрватској (коју су Срби одбили), специјалног статуса под међународним преотекторатом, подјеле територија по одређеним мјерилима, треће републике у оквиру СР Југославије. Квадратура косовског круга моћи ће да се разријеши ако се све не сведе на државно-територијалне статусе, него се усмјере на тзв. унутрашње самоопредјељење и демократско преуређење Србије и Југославије.

Хоће ли се југословенска криза завршити на Косову, гдје је, бар по спољним обиљежјима, и почела, или ће се по "албанском узору" наставити у захтјевима националних мањина за својим државицама? Наиме, сљедствено логици о праву националних заједница/народа као дјелова нација које имају независне државе могу посебне аутономне, државне итд. статусе потражити Мађари у Војводини, Муслимани-Бошњаци у Санџаку, који сматрају да им је матична нација у Босни и Херцеговини, нове националне мањине, нпр. Хрвати у Војводини, раније националне мањине нпр. Румуни, Бугари, или оне које су "екстериторијализоване", пошто су им матичне нације-државе одвојене од Југославије, нпр. Словаци, Русини, или Роми без своје матичне нације-државе. Макар такве комбинације изгледале нестварне, могуће је да ће се увијек наћи поборници националних права који ће хтјети да искористе национална осјећања за задобијање сопствене политичке моћи.

²⁰ Уп. Хивзи Ислами, *Демографска стварност Косова*, исто, Мухамед Кулаши, *Косово и распад Југославије*, исто, Газменд Зајми, *Појискивање албанског ипшања као фактор деградације и распада Југославије*, исто. Комплексан преглед сложености косовске кризе даје Душан Јањић, *Национални идентитет, икрећ и национализам Срба и Албанаца*, исто.

Која, чија и каква Јуџославија?

Заједничка држава званично је настављена да се назива Савезна Република Југославија. Међународна заједница је, сходно препоруци Бадинтерове комисије да је СФРЈ у распаду на више држава, именује Србија и Црна Гора. И у Србији и у Црној Гори постоје покрети, партије и програми за Југославију, за двојни назив и за независне државе. Југославија од настанка распета на сопственом крсту наговјештава своје ишчезнуће. Погрдно се називају они који цезну за оном Југославијом као југоносталгичари, али су опаснији по Србе, и гори, они који жуде за обновом Југославије као југофутуристи.²¹

Југославија је објективно плуралистичка вишенационална и вишејерска заједница, чије особености обликује и државно уређење. Она је суверена савезна држава заснована на равноправности грађана и равноправности република чланица – Србије и Црне Горе. И савезна држава и федералне јединице обухватају око 35% припадника националних заједница који нијесу ни Срби ни Црногорци, словенског и неслоненског поријекла. У Југославији живе дјелови јужнословенских нација које имају независне државе: Хрвати, Македонци, Словенци, или се осјећају аутохтоним Муслиманима или Муслиманима–Бошњацима. У аутономним покрајинама Војводини и Косову и Метохији у Србији бројне су народности, највише Албанци и Мађари. Сви су они равноправни грађани са посебним национално–колективним политичко–културним правима по међународним стандардима. У Црној Гори се настоји да се изнађу начини за толерантни заједнички живот свих, са одређеним институционалним статусом за мањинске националне групе, који омогућује да оне остварују непосредно учешће у политичком представљању и одлучивању.

Пошто у СР Југославији власт припада грађанима и заснована је на владавини права, а Србија и Црна Гора државе грађана, а не националне државе, оне подједнако припадају свима који у њима живе, и који их осјећају као своје заједнице. Развој демократије, људских и националних права и слобода, свестрани економски напредак, највише ће доприносити испуњавању свих људских и националних потреба.

Јуџославија или Србија?

У Србији се наставља традиција заједничке државе у којој ће бити окупљени сви Срби. Све више наклоности добијају, међутим, идеје, партије и покрети који су за самосталну Србију. Владајућа Социјали-

²¹ Уп. Боривој Рашуо, *Чему више Јуџославија*, исто, стр. 28.

стичка партија је у свом програму записала да је за федерацију створену добром вољом свих оних који желе да живе у њој. Истовремено је донесен Устав, који увелико омогућује самосталну Србију. Социјалистичка партија Србије ступа у коалицију са Српском радикалном странком која је за Велику Србију. Тражи се да се Србија отресе наме-та југословенства и југословенског имена и буде оно што јесте: јединствена држава српског народа.

За судбину српског народа битно је, каже се, да се ослободи заблуда Југославије и створи државу у којој ће бројношћу и територијалним захватом чинити непобитну већину. "Српска нација на Балкану на крају XX века може (се) једино одржати у форми своје националне државе."²² Највеће несреће српском народу у ствари су нанијели Југославија и комунизам. "Без Југославије комунизам међу Србима није могућ".²³ По Добрици Ћосићу, стварност је поразила двије утопије: југословенство и бољшевички социјализам.²⁴ Југославија као творевина сломљена је сломом Титове аутократије и власти комунистичке партије.²⁵

Авет Југославије и комунизма, међутим, још опседа заступника независне српске државе. Кривац за све је, наравно, Слободан Милошевић, који зарад одржања своје власти одржава комунизам и обнавља, односно наставља Југославију. Првобитно хваљен и слављен што се ставио у вођство српског националног покрета, подстицан од најугледнијих српских интелектуалаца, твораца Меморандума САНУ, списатеља итд. Слободан Милошевић је добио признање "најистакнутијег Србина 20. века". "Отац нације" Добрица Ћосић узвисује заслуге Слободана Милошевића што је стао на чело свенародног, ненасилног демократског покрета против неподношљивог стања на Косову и етничког чишћења, и усмјерио га на борбу за промјену уставно-правног положаја Србије, за постизање државне и политичке равноправности

²² Исто, 29.

²³ Исто, 43.

²⁴ Уп. Добрица Ћосић, *Традиције и идеологије у историјској судбини српског народа*. Theoria, 3–4, Београд, 1987, стр. 11.

²⁵ Уп. Добрица Ћосић, *Југославија између распада и обнове*, Српско питање, редактор Алекса Ђилас, Политика, Београд 1991, стр. 252. Насупрот мишљењима да је српски национализам подјарио све национализме у Југославији, Ћосић тврди да су хрватски, словеначки, албански шовинизам и сепаратизам изазвали посљедњих година снажан српски национализам и сепаратизам. Историчар Милорад Екмечић, који сматра да је свака југословенска идеја обнове заједничке државе зависна од рјешавања њемачког националног питања у наредним деценијама, био је склон и трагању за путевима у Европу који никада не смију искључити југословенску идеју, пошто су исто, а слабљење национализма кроз ново југословенство једино нас води у Европу (Уп. Милорад Екмечић, *Србија између Средње Европе и Европе*, Политика, Београд 1992, стр. 44–45.

Србије с осталим југословенским републикама.²⁶ Милошевић је Ћосића намјестио за Предсједника Југославије док му је био потребан за покриће политике коју је водио, па га одбацио кад је почео да му угрожава неограничену моћ. Убрзо се показало да је Милошевић вјештим манипулацијама заправо само "прегрејао нацију", произвео "антибирокаратску револуцију", очувавао комунизам и бранио Југославију да би "очувао себе и своју власић".²⁷ А највећа Милошевићева обмана је, по др Кости Чавошком, тзв. "Трећа Југославија", коју чине само Србија и Црна Гора.²⁸

Приговори Милошевићу имају само реторичку заводљивост, пошто он није ни прави комуниста ни искрени Југословен, него само ординарни властодржац. Ако се хоће да режим Слободана Милошевића руши огађивањем југословенства и комунизма, а не зађе у све суштинске осигураније владавине, застаје се на овјешталом опозиционим покудима. Југославија којом управља Слободан Милошевић само је прекривка у којој се гуше и Србија и Црна Гора, људске слободе, свестран економски развој, демократске институције. Поново се показује да они који стављају нацију изнад демократије такође не могу ништа добро донијети ни српском народу ни заједничкој држави.

У замјену за Југославију, која је погубна за српски народ, полазне основе и коначни циљ је стварање српске националне државе у коју би се ујединиле све српске земље: Српска Крајина, Република Српска, Србија и Црна Гора.²⁹ Српска Крајина је пропала војним операцијама Хрватске "Бљесак" и "Олуја", које су изгнале Србе из Хрватске. Прижељкивање да ће се Срби масовније повратити у своје домове сасвим је нереално, бар према политици етничког чишћења коју је спровела хрватска власт. Република Српска је по Дејтонском споразуму у оквиру независне Босне и Херцеговине. Црна Гора има дугу традицију независности; мада у свим пројектима стварања јединствене српске националности државе третирана као српска земља, неће прихватити да се подведе под Српство и поново изгуби самосталност. Црна Гора историјски никад није била Србија, сем ако се не враћа у вријеме када је као Зета била под династијом Немањића, или када је 1918. године присаједињена Србији, па тако одмах ушла у Југославију. Србија је са великом државном традицијом, и може се развијати самостално у међународно признатим границама.

Идеје и пројекти Велике Србије дају основе да сви Срби буду у једној држави. Пошто је пропала СФР Југославија у којој су сви Срби били обједињени, неизвјесно је може ли се икад успоставити у жеље-

²⁶ Добрица Ћосић, исто, стр. 251.

²⁷ Уп. Боривој Рашуо, исто, стр. 47.

²⁸ Уп. Коста Чавошки, *На рубовима Српства*, Терсит, Београд 1995, стр. 123.

²⁹ Уп. Боривој Рашуо, исто, стр. 26.

ним границама. Мољевићева³⁰ и Шешелјева Велика Србија могу се наметнути само силом, ратовима и етничким чишћењем. Велику Србију др Војислав Шешел заокружује на линији Карлобаг–Огулин–Карловац–Вировитица, са жељом да се граничи с великом Њемачком.³¹ Територијално ширење Србије није само тлапња осиног четничког војводе, који је тренутно као предсједник Српске радикалне странке у врховној коалиционој власти Србије, него и намјера којим се пуне "патриотске снаге", које ће и ратом ослобађати "свете српске земље".

Супротно од свега тога, сматра се да је било погрешно усмјерење посткомунистичке владајуће структуре у Србији и Црној Гори што је национализам преузела као легитимацијски основ своје власти, српско питање рјешавала програмом "Сви Срби у једној држави", те што није уважавала националне интересе других народа, и преокренула догађаје у разбијање Југославије. Српско руководство је, пошто је представљало најбројнији народ и имало највећи утицај на ЈНА, највише могло да утиче на судбину рата и мира и у расплитању југословенске кризе. Оно је могло прихватити компромисна рјешења за опстанак Југославије (асиметрична федерација, конфедерација, савез суверених држава), и да се сложи са издвајањима у авнојевским границама, уз гаранције за мањинска права дијаспоре. Када је схватило да не може остварити националну и идеолошку доминацију у Југославији, изабрало је трећу, ратну, најгору варијанту. На основу књига Вељка Кадјевића "Моје виђење распада" и Борислава Јовића "Последњи дани СФРЈ", те двоје енглеских новинара Лоре Силберт и Алена Лифта "Смрт Југославије", Миленко Марковић закључује да је постојала бли-

³⁰ Стеван Мољевић, један од интелектуалних вођа и инспиратора Српског културног клуба, бањалучки адвокат, сачинио је крајем јуна 1941. године први пројект о Великој Србији у обновљеној Југославији. Границе "хомогене" Србије имале су се "ударити у рату, обухватајући цело етничко подручје на коме су живели Срби, са слободним излазима на море за све српске земље на домаку мора", Македонија је "Јужна Србија", у састав Велике Србије укључују се и Задар, Барања с Печујем, источни Банат с Темишваром и Решицама. Четнички покрет Драже Михаиловића прихвата овако проширену Србију, која би чинила једну од три федералне јединице Краљевине Југославије. Извршење Мољевићевог програма би се извело пресељавањем као начином разграничења с Хрватима, запосједањем главних чворишта и чишћењем територија, "пре него ли се ико прибере". Концепција Велике Србије нашла се и у програму Београдског комитета Драже Михаиловића, с примјеном насиља у ослобођању од неспрског становништва у будућој Великој Србији. Према четничкој тзв. Шаховићкој резолуцији с краја 1942. године у Југославији, у којој ће живјети Срби, Хрвати и Словенци, неће бити националних мањина, Србија ће бити водећа снага, и у њој уједињени сви Срби и све земље у којима су Срби живјели. (Према, Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *Аџонија две Југославије*, исто, стр. 276–277).

³¹ Уп. Шешел: "Ми смо за унитарну државу Србију", *Наша Борба*, 2.10.1997, стр. 11.

ска спрега између српског врха и врха ЈНА, у почетку у одбрани унитаристичке Југославије, па кад је тај план пропао – у прављењу Велике Србије.³²

Аутор тумачи да Југославију није разбио сецесионизам, мада је, напомиње, његов улог у томе знатан, него унитаристички концепт српског југословенства, који кроји Југославију 1918. године и сахрањује 90-их година. Свакако није једнак удио свих, али су је "сложно" сви рушили, свако на свој начин и у свом интересу. А најгоре што се десило Југославији одиста јесте рат.

Предсједници република бивше СФРЈ у преговорима око преуређења Југославије прави су виновници рата, пошто нијесу хтјели да се договоре о мирном разлазу, ако се већ више није могло заједно живјети, како се тврдило. Милошевић и Туђман су се тајно договорили о подјели Босне и Херцеговине. Након дивљачког рата, у коме су "сви били нападнути" и "сви жестоко узвраћали", са много људских жртава, уништења материјалних и културних добара, са око два милиона избјеглица, – морало се преговарати о миру. И опет су игру водили незамјенљиви национални врховници, који и сада врше предсједничке дужности, осим Момира Булатовића, који је власт изгубио на изборима. И сви овјенчани националном славом. Слава им!

Црна Гора и Југославија

У Црној Гори су обртане свакојаке идеје о преуређењу Југославије. Владајућа Демократска партија социјалиста стала је, заједно са Социјалистичком партијом Србије, у одбрану федерације. Опозиционе српске странке су тражиле јединство са Србијом, у оквиру југословенске федерације или у унитарној српској држави. Временом је довитљиво зазвучала синтагма др Новака Килибарде, предсједника Народне странке, "Са Србијом – да, под Србијом – не!" Либерални савез Црне Горе истрајно се залаже за независну и самосталну Црну Гору.

Промјене које су се десиле у политичком животу Југославије и Црне Горе нанијеле су извјесне модификације у страначким одређењима. Расцијепила се јединствена Демократска партија социјалиста, из које се одвојила Социјалистичка народна партија. Народна странка се више пута дијелила у посебне српске странке. Постепено су ишчезнуле партије које нијесу продрле у парламент. Најновији избори из маја 1998. године сликовито приказују каква се Југославија, и Црна Гора и Србија у њој или изван ње, желе.

³² Уп. Миленко Марковић, *Пољеди на узроке распада Југославије*, Стварање и разарање Југославије, исто, стр. 25–26.

Изборна коалиција "Да живимо боље – Мило Ђукановић" (састављена од Демократске партије социјалиста, Народне странке и Социјал–демократске партије) је за Југославију слободних и равноправних грађана и равноправних република, за демократску Црну Гору и Југославију, које ће бити интегрисане у међународну заједницу. Југославија је добровољни избор, па их нико неће омести на путу који води у демократизацију, економски и социјални напредак свих грађана. Црна Гора се искрено и одговорно определијелила да живи са Србијом у заједничкој држави, на равноправним основама и по Уставу, који су заједно написали. Одбацују се све оптужбе за сепаратизам, за анти-српство и за рушење Југославије. Међутим, "ми не желимо да наша заједничка држава економски пропада, да сви у заједничкој држави будемо таоци и робови аутократске власти Слободана Милошевића и његове породице. Ми не желимо да пристанемо на његов политички аутизам, да нас изолује и свађа са свијетом." Црна Гора одбија да буде "проширена Србија", да постане "продужетак Ужичког округа", и одлучна је да брани своју федералну равноправност, свој државни опстанак (Мило Ђукановић). Демократијом против унитаризма, коалиција "Да живимо боље" нуди концепт грађанске државе Црне Горе у демократској, модерној и отвореној Савезној Републици Југославији, пројекат усправне и достојанствене Црне Горе у међународно уваженој и демократској Југославији. Противи се намјери Слободана Милошевића да створи унитарну Југославију у којој ће Црна Гора бити сведена на један од региона (др Милица Пејановић – Ђуришић).

Социјалистичка народна партија – Момир Булатовић је за јединствену Југославију и снажну савезну државу. СР Југославија мора да опстане, јер ту видимо будућност и заштиту Црне Горе, и њеног државног ауторитета. Коментаришући тврдњу да Црна Гора може самостално, објашњава се да тада неће бити пензија, струје, хране... Објединиће, као савезни премијер, службу безбједности у кривично законодавство, југословенску ТВ, поштовање Савезног устава. "Црну Гору смо вратили Југославији, сада треба да је вратимо црногорском народу и свим грађанима Црне Горе". За Југославију је без алтернативе и без предуслова (мр Момир Булатовић). На оптужбе да су унитаристи одговарају да само хоће и снажну Србију и снажну Црну Гору у Југославији (Павле Булатовић). СНП се заснива на идеји југословенства, а не локалног патриотизма (др Радован Дурковић). На једном предизборном скупу речено је да СНП стоји на бранику српства.

Српске националне интересе у Црној Гори заступа више партија. Све су оне за уједињење Срба у једну државу, али нуде нијансе у остваривању истог циља. Црну Гору сматрају српском земљом, а Црногорце Србима. Све су за православље, за националну, а не грађанску државу, пошто само национална држава може бити демократска (др Бождар Бојовић) предсједник Српске народне странке. Ко год је за Ју-

гославију непријатељ је српског народа (др Слободан Вујошевић). Др Новица Војиновић, предсједник Српске демократске странке, у коалицији са Отаџбинском странком у Изборном савезу за Српство, заступа став да је један народ у Црној Гори, Србији, Републици Српској и простору Српске Крајине, па је нормално да се они уједине у једну српску државу са српским језиком, српским пасошем, српском војском, српским границама и српском националном свијешћу. Држава свих Срба, како замишља Српска радикална странка "Др Војислав Шешел", била би унитарна, без аутономних покрајина и специјалних статуса, са једним предсједником и једним парламентом.

Муслиманско–бошњачке странке су за слободну Црну Гору у којој ће сви људи имати грађанска и људска права, и подржавају реформску и демократску опцију у Црној Гори и Југославији.

Комунистичко–љевичарске партије/покрети су једине југословенске и по називу, и за социјализам.

Либерални савез Црне Горе од оснивања понавља ставове да је за независну Црну Гору у којој је слободан појединац, слободан народ, либерална демократија, социјална правда, приватна својина, за Црну Гору као отворено друштво и као државу која ће бити интегрисана у Европу. Либерали нијесу сепаратисти, него странка црногорских патриота, обновитељи Црне Горе, који се боре за интегралност, за Црну Гору (Славко Перовић).³³

Предизборни слогани, обећања и најава сваке партије да ће бити побједница на изборима искушавала је вољу бирача. А они су пресудили: отписали су све националне/националистичке странке, које су биле за јединствену српску државу и за унитарну Југославију, незнатно подржале независну Црну Гору, а највеће повјерење дали коалицији "Да живимо боље (око 50% гласова), па Социјалистичкој народној партији (око 36% гласова). У саставу Скупштине Црне Горе биће 42 посланика коалиције "Да живимо боље", 29 посланика Социјалистичке народне партије, 5 посланика Либералног савеза Црне Горе и по један посланик Албанаца у Црној Гори (Демократског савеза у Црној Гори и Демократске уније Албанаца).³⁴

За тему којом се бавим значајне су разлике у третману заједничке државе између двије водеће партије у Црној Гори. За коалицију "Да живимо боље" Југославија је добровољни избор, па се зато и бори за демократску, равноправну, економски развијену, отворену и у Европу интегрисану Југославију. Социјалистичка народна партија је за Југо-

³³ Лист "Побједа" је у вријеме предизборне кампање у Црној Гори објављивала посебан додаток "Избори", који садржи све дјелатности партија у току мјесеца маја.

³⁴ Према, Парламентарни избори '98, Вијести, Подгорица 3. јун 1998. године, посебан прилог.

славију без алтернативе и без предуслова, што значи да је могућа свакаква заједничка држава. Она најављује преко свог предсједника централизацију савезне власти, под видом стриктне примјене Устава, а могућа је и промјена Устава да би се приподобило садашњем Предсједнику СРЈ.

Какав је избор Југославије на размеђу епоха?

Прави избор је демократско, слободно, равноправно, економски и културно развијено друштво интегрисано у Европу и Свијет. Сваки избор, међутим, застаје у процијепу тзв. наддетерминације, опсаде споља, и аутократске владавине унутра. Ако нема избора, каква је сврха да постоји?

Блокаде Међународне заједнице се могу пробијати и скидати само ако се раскине са режимом личне власти, која стално наноси нове невоље Југославији. Како мијењати власт (милом, силом) која је усталила и усавршила механизме неприкосновеног владања, сваковрсне манипулације, "масовне" подршке, употребе полицијског апарата, про-извођења и гушења криза, махања страхом од "свјетске завјере" и "опстанка државе", уздицања култа вође, "виших националних циљева". Садашњи режим Слободана Милошевића обилато потврђује Марфијеве законе о "природном поретку" да све иде наопако, и у најгорем могућем редосљеду.

Иако је намет на Југославију сувише велики, и не може се отклонити никаквим вербалним довитљивостима, ипак се ваља усудити.

Избор је, свакако, у свеобухватним реформама које ће оспособити економију да непрекидно ствара нову вриједност, у приватизацији, у освајању нових знања и технологија које воде у 21. вијек свеопште информатизације, у ослобађању и примјени предузетничког духа, менаџерског управљања и квалитета роба и услуга, како би се било конкурентно на свјетском тржишту. У политичком животу и систему би се вршиле промјене које омогућују владавину права, праву парламентарну демократију и примјену модалитета тзв. консоцијативне демократије у којој све друштвене, те и националне, групе могу да испоље и испуне своје основне интересе, без оспоравања и закидања. Новине у двојној федерацији учиниле би да се свака република чланица самостално развија, без штете за другог, а у органима федерације, који би били растерећени сувишних послова и гломазног апарата, договорно обављају функције у заједничком интересу. Најзначајније је да се Југославија врати у пуноправно чланство у све међународне организације.

Ако смо се с разлогом отресли заноса и заблуде о друштву апсолутне правде и једнакости, а прозрели приче о шведском стандарду напречац и благостању које нуде врховни властодршци, можда бисмо

могли да с великим трудом покушамо да стварамо добро друштво. Наиме, познати амерички научник Џон Кенет Галбрајт каже да је добро друштво оно у којем сви грађани уживају личну слободу, основне услове за добар живот, расну и етничку једнакост и потенцијалну могућност да остваре успјешан живот. Оно остварује сталан и значајан економски раст: повећање производње и запослености из године у годину.

Задатак добре економије јесте да на исплатив начин произведе добра и пружи услуге, а приходе распореди на друштвено прихватљив и економски дјелотворан начин. У добром друштву је значајна регулативна улога државе због заштите животне средине, заштите најугроженијих, запослених у производњи, од неповољних посљедица привредне машинерије, заступање сиротиње, препрека да се производи и продаје технички лоше урађена и физички штетна роба и услуге, спречавање деструктивног дјеловања система самог по себи. У добром друштву пресудну улогу има образовање, које је и са економском сврхом. Добро друштво ствара услове да сви могу бити запослени, да се образују, користе здравствену заштиту, социјално осигурање, примају бар минималне наднице... Војска је у потребном обиму и под контролом. У спољној политици је циљ да се постиже трајни мир међу народима, а спријече ратови, масовне трагедије и сиромаштво у свијету.³⁵ Нова утопија за сиромашно друштво, или бар крхка нада за бољи почетак?!

Prof. Dr. Dušan Ičević

YUGOSLAVIA: CHOICE OR IMPOSITION

S u m m a r y

Yugoslavia is a voluntary choice imposed by historic circumstances, in the outcomes of wars, interests of Yugoslav peoples to live together for sake of economic development, cultural advancement, defence of independence and international subjectivity, and decisions of great powers to have created the state which

³⁵ Уп. John Keneeth Galbraith, *Добро друштво, хумани редослед*, ПС Грмеч, Београд 1997. Галбрајт истовремено упозорава и на супротне процесе и сукобе интереса у остваривању доброг друштва. У привреди се на беспоштедној конкуренцији и занемаривању дугорочних користи јављају рецесија, депресија, и инфлација, сиромаштво. Незапосленост је невоља сваког друштва. "Незапосленост, економска лишавања и безнађе... нуде дрогу и насиље" (Исто, стр. 27). Економска кризе доприносе рађању тоталитарних режима, потврђује познату истину Галбрајт. Могући избор и Југославије је да изврши избор наметнут аутократском влашћу и да пређе у тоталитарно друштво.

will also be the lock from German imperialism, and later on a part of sanitary cordon of protection from Soviet Union.

At the beginning the author asked the essential questions on the essence of the dividing lines between the epochs and mega-trends in the contemporary world of changes. In historical spiral of development of Yugoslav state, three basic complexes are considered: who, why and how they were creating Yugoslavia? Who, why and how they were destroying it? Which, whose and what Yugoslavia?

In Study "Yugoslavism and Yugoslav Nations" from 1989 the author concluded, and he repeated it now, that creation of Yugoslavia had been in objective interest of all. The wisest people of all South Slavonic peoples: scientists, writers, philosophers, statesmen, rulers, politicians, were striving for the unity of Southern Slavs. All national programmes and movements were directed at the same time both to national liberation and to uniting into a joint state. Without Yugoslavia some of its peoples would be either shattered or territorially annexed to other states. Life in Yugoslavia was used for gradual preparation and implementation of separation and proclaiming of independent national states.

In the paper "Confederation (Nation, Federation, Confederation...) from 1996 the author stated, and he confirmed it now, that everybody was disintegrating Yugoslavia. National leaderships/leaders in their tendency to create national empires by all means by comprehensive national propaganda, media and real wars with weapons, referenda, decisions by highest state authorities of the Republic, federal units proclaimed independent national states; by Dayton Treaty Bosnia and Herzegovina survived as a state with two entities: Bosniac-Croatian Federation and the Republic Srpska; Serbia and Montenegro maintained Yugoslavia as a dual federation.

All three Yugoslavias were both created and ruined on the right of self-determination and on the national principle. In first Yugoslavia "three names people" with announcement of Yugoslav nation was an evidence that it is entitled to a joint independent state. Second Yugoslavia became a multinational federation in the Second World War in scope of National Liberation and anti-fascist struggle. After the liberation, on basis of general plebiscite and Constitution creating assembly in 1945 it was proclaimed Republic on right on self-determination and voluntarily united nations and federal units as forms of their statehood. It disintegrated by the application of right to self-determination and separation and creation of independent national states. The third Yugoslavia carries on the continuity of joint state, presently created only of Serbia and Montenegro, on right to self-determination to separation and voluntary union, with uncertain survival due to the crisis on Kosovo and Metohija, respectively request of Albanian national minority to have all the rights on self-determination and independent state, due to the tendencies towards the unitarisation of the Federal State and autocratic rule of the President of FR Yugoslavia.

In its development Yugoslavia has tested almost all types of political systems and state arrangements, except of real democracy: constitutional, parliamentary and hereditary monarchy, one party and multi party system, unitary state, centra-

lised federation, federal–confederate arrangement, dictatorship of King Aleksandar, hereditary monarch, authoritarian rule of Josip Broz Tito, life–long president, autocratic regime of Slobodan Milošević, absolute ruler who usurps all the powers at his own discretion.

The right choice of Yugoslavia at the dividing line between the epochs is a free, democratic, equal, economically and culturally developed civil society integrated into Europe and the contemporary world in transition.